

1. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, схвалений Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>.

2. Regulation (EU) 2024/982 of the European Parliament and of the Council of 13 March 2024 on the automated search and exchange of data for police cooperation, and amending Council Decisions 2008/615/JHA and 2008/616/JHA and Regulations (EU) 2018/1726, (EU) No 2019/817 and (EU) 2019/818 of the European Parliament and of the Council (the Prüm II Regulation). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/982/oj>.

3. План заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 р. № 792-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-%D1%80#Text>.

Чаплинський Костянтин Олександрович,
помічник Голови організаційно-аналітичного відділу Департаменту забезпечення діяльності Голови Національної поліції України,
доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Незалежність та безпека держави в умовах запровадженого воєнного стану залежить від багатьох факторів, одним з яких є належна організація проходження військової служби у Збройних Силах України.

Пріоритет у використанні військової сили для вирішення спірних проблем залишається однією з найбільш суттєвих ознак сучасної дійсності. Аналіз історії та воєнного конфлікту в Україні, який наразі триває, свідчить про те, що відносини нашої держави з РФ мають підвищено конфліктний характер, загрожують появою нових протиріч, а також створенням потенційної небезпеки пред'явлення нових територіальних претензій з боку держави-агресора. Виходячи з цього,

розширення спектру військових загроз територіальній цілісності України та необхідність забезпечення її військової безпеки вимагають від Збройних Сил України постійної високої бойової готовності, забезпечення недоторканності державних кордонів України, а також фізичної безпеки населення [1].

З початку широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України, військовослужбовці Збройних Сил України міцно стоять на захисті наших кордонів. Але, на жаль, попри свідоме та чесне виконання обов'язків військової служби абсолютною більшістю військовослужбовців, у Збройних Силах України мають місце і випадки вчинення військовослужбовцями військових злочинів, таких як непокоря, невиконання наказу, дезертирство, самовільне залишення військової частини або місця служби та інші злочини. Зокрема до таких дій військових змушують обставини, в яких вони опиняються при несенні військової служби [2; 3]. В цілому, військові злочини – це кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

Окрім того, слід вказати і на складне економічне становище держави, збільшення бойових зіткнень на лінії розмежування, зміну криміногенної обстановки у бік збільшення кількості окремих суспільно небезпечних діянь, у тому числі й військових злочинів. Ці негативні чинники значно знижують боєздатність окремих підрозділів Збройних Сил України, порушують належну військову дисципліну, суттєво підривають авторитет армії у суспільстві та дієвість функціонування усієї сфери оборони країни.

Останнім часом дедалі частіше зустрічаються випадки порушення військовослужбовцями порядку несення військової служби, зокрема й шляхом вчинення суспільно небезпечних діянь. Така негативна тенденція зумовлена запровадженням правового режиму воєнного стану, веденням активних бойових дій, внаслідок чого збільшилась кількість військових формувань. У цьому контексті особливого значення набуває питання виявлення та розслідування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби.

Для з'ясування обставин за яких військовослужбовець був змушений залишити військову частину чи покинути місце несення служби для того, щоб зберегти своє життя, або

відмовитися від виконання наказу командира військової частини через відсутність необхідного забезпечення, потрібно якісне проведення досудового розслідування для з'ясування усіх обставин справи (події).

Досудове розслідування військових злочинів – це процес, який поєднує як розумову, так і практичну діяльність зі встановлення обставин, що підлягають встановленню та доказуванню у кримінальному провадженні, а також збирання необхідної доказової бази за допомогою обрання оптимальних засобів і методів розслідування з урахуванням конкретних слідчих ситуацій. Для забезпечення ефективності досудового розслідування військових злочинів важливо з'ясувати особливості механізму їх учинення. Тільки у такому разі, на думку Г. Є. Бершова, можливо правильно оцінити ситуацію, що склалася, з'ясувати обсяг вихідної інформації, висунути правильні слідчі версії та вибрати засоби їхньої перевірки. З цією метою необхідно з'ясувати закономірності, які властиві військовій злочинній діяльності [4, с. 99].

Виходячи з цього, в рамках кримінального провадження переважно проводяться наступні слідчі (розшукові) дії:

- огляд документів та матеріалів службового розслідування, яке проводилося у військовій частині;

- у разі надходження виключно повідомлення про кримінальне правопорушення без додаткових матеріалів, огляд книги обліку особового складу та інших книг, які ведуться у військовому підрозділі, а також наказів командира військової частини;

- огляд місця події;

- допит свідків;

- проведення експертиз [2].

Під час розслідування вказаної категорії злочинів слідчий часто стикається із ситуацією, коли його професійних знань недостатньо для того, щоб виявити, зібрати та дослідити окремі докази в кримінальному провадженні. У таких випадках виникає необхідність звернення за допомогою до обізнаних осіб та їх залучення до кримінального провадження з метою використання спеціальних знань під час доказування обставин учинення військових злочинів [4, с. 19; 5, с. 238].

Залучення експерта або спеціаліста до участі у кримінальному провадженні є найбільш кваліфікованою формою використання спеціальних знань. Разом з тим, не втрачають актуальності й інші форми використання спеціальних знань,

доцільність реалізації яких під час розслідування військових злочинів обумовлена як необхідністю забезпечення ефективності проведення окремих процесуальних дій, так і отримання інформації орієнтуючого характеру.

Загалом, перелік видів спеціальних знань, що використовуються під час розслідування військових злочинів, не є вичерпним. Так, під час розслідування військових злочинів здебільшого використовують такі види спеціальних знань:

- спеціальні знання у галузі державної (національної) безпеки. Це, насамперед, знання у сфері військової справи, а саме військового управління, забезпечення військ, озброєння та військової техніки;

- криміналістичні знання у галузі зброєзнавства, судової фотографії, судового почеркознавства, техніко-криміналістичного документознавства тощо;

- психологічні знання;

- медичні знання (наприклад, у формі залучення судово-медичного експерта в якості спеціаліста до проведення слідчих експериментів за участю потерпілого та підозрюваного, а також залучення експерта для проведення судово-медичної експертизи);

- інші види спеціальних знань (проведення інженерно-транспортних експертиз тощо).

Цілком погоджуємося з думкою В. В. Юсупова, що будь-який перелік спеціальних знань не зможе охопити всі ті предметні сфери, різноманітні спеціальності, потреба у знаннях спеціалістів яких може виникнути для використання при вирішенні завдань конкретного кримінального провадження [6, с. 488].

Законодавець дозволяє застосування будь-яких видів спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва та ремесла. Це цілком справедливо, оскільки нормами кримінального права врегульовано значну кількість суспільних відносин, а пізнання причин та обставин їх порушення у процесі досудового розслідування може вимагати застосування різних за змістом спеціальних знань, досвіду та навичок [7, с. 15].

Отже, боротьба зі злочинністю в умовах воєнного конфлікту неможлива без належної організації досудового розслідування й розкриття цих злочинів, що визначає весь подальший процес кримінального провадження [8, с. 80].

Під час розслідування військових злочинів слідчий може самостійно застосовувати будь-які спеціальні знання та науково-технічні засоби, якщо він вважає, що достатньо ними володіє для

вирішення конкретних питань. У випадку, якщо цих знань недостатньо, то слідчий залучає експерта чи спеціаліста або якщо їхня участь на досудовому слідстві відповідно до процесуального закону є обов'язковою.

Список використаних джерел

1. Янковий М.О. Розслідування кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями під час збройного конфлікту: постановка проблеми. *Академічні візії*. 2023. Випуск № 18.

2. Сердюк В., Фозекош А. Захист інтересів українських військовослужбовців у кримінальних провадженнях. *Юридична газета*. № 13–16 (771–774). <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/zahist-interesiv-ukrayinskih-viyskovosluzhbovciv-u-kriminalnih-provadzhenнях.html>

3. <https://pravokator.club/news/rozsliduvannya-vijskovyh-zlochyniv-vchynenyh-vijskovosluzhbovtysyamy-zsu/>

4. Бершов Г.Є. Теоретико-правові та праксеологічні основи використання спеціальних знань при розслідуванні військових злочинів :дисер. на здоб. наук. ступ. доктора юрид. наук за спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Бершов Геннадій Євгенович. – Харків. нац. ун-т внутр. справ, Харків, 2024. – 410 с.

5. Бершов Г.Є. Спеціальні знання в кримінальному провадженні. *Європейські перспективи*. 2017. № 1. С. 238-241. URL: <https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2017-1/EP-2017-1.pdf>.

6. Юсупов В. В. Спеціальні знання при проведенні кримінального провадження та в інших видах судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 486-490. http://www.lsej.org.ua/3_2023/111.pdf

7. Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні : навч. посіб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. – 140 с.

8/ Батюк О. В. До питання організації розслідування військових злочинів / Дмитрів С. О. *Соціально-правові студії*. 2021. Випуск 3 (13). С. 77-87.